
ԳՐԱԿԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԻՍՊԱՆԻԱՅԻ ԱՆՑՅԱԼԻ «ԱՊԱՀԵՐՈՍԱՑՈՒՄԸ» Խ.ԳՈՅԹԻՍՈԼՈՅԻ «ԿՈՄՍ ԴՈՆ ԽՈՒԼԻԱՆԻ ՀԱՏՈՒՑՈՒՄԸ» ՎԵՊՈՒՄ

ՌՈՒԶԱՆՆԱ ԱԶՐՈՅԱՆ

XX դարի իսպանացի անվանի գրող Խուան Գոյթիսոլոյի լավագույն վեպերը, որոնք գրվել են 1960-70-ական թվականներին, հիմնականում անդրադառնում են ազգային թեմային, ազգային պատմությանը:

1960-ական թվականների սկզբներից զգալիորեն փոփոխվում են գրողի պատկերացումները գրականության և արվեստի վերաբերյալ: Եթե նախկինում Գոյթիսոլոն գրականությունը դիտարկում էր որպես հասարակությունը վերափոխելու, մարդկանց նոր գիտակցության բերելու կարևոր լծակ, ապա այժմ նա գալիս է այն եզրահանգման, որ «աշխարհի շարժումը կախված չէ մեզանից, մենք սխալվում էինք, երբ հավատում էինք գրականության իրական հզորությանը»¹:

Նոր ժամանակներում, սակայն, Գոյթիսոլոն պահպանում է Իսպանիայի պատմական անցյալի ու ներկա իրավիճակի հանդեպ քննադատական մոտեցումը և համոզմունքը, որ իսկական արվեստագետն իրավունք չունի իդեալականացնելու, հերոսացնելու սեփական ժողովրդին, թաքցնելու «թուլությունները» և ներկայացնելու առասպելական, «պայքարող ժողովուրդ», այլ պարտավոր է ասել նրա մասին ողջ ճշմարտությունը, որքան էլ այն դառը լինի:

Գոյթիսոլոն ողջ ստեղծագործական կյանքում ձգտում է նոր խոսք ասել, նոր շունչ հաղորդել գրականությանը: Իսպանական իրականությանն ուղղված բրեխտյան քննադատական հայացքն է թույլ տալիս Գոյթիսոլոյին գրել. «Ժողովուրդը, որը երեսուն տարի անց է կացրել նման վարչակարգի իշխանության տակ՝ հիվանդ ժողովուրդ է և պետք է ախտորոշել նրա բոլոր հիվանդությունները»²:

¹ **Juan Goytisolo**, El Furgón de cola, Paris, 1967, p. 52.

² **Juan Goytisolo**, Destrucción de la España sagrada, Mundo nuevo, Paris, 1967, junio, p. 56.

Այս ախտորոշումը պահանջում էր խորապես ուսումնասիրել երկրի անցյալն ու ներկան, վերլուծել երկրում ստեղծված իրավիճակի սոցիալական ու քաղաքական պատճառները, բացահայտել այսօրվա իսպանացու հոգեբանությունը, որը բռնապետության օրոք բացասական առումով էապես փոխվել էր:

Իսպանացի գրականագետ Կաստելյետը ուշադրություն է հրավիրում այն փաստի վրա, որ իսպանական գրականության մեջ ի հայտ է գալիս նոր միտում. իսպանացի արձակագիրների համար խնդիր է դարձել ազգային ինքնաքննադատությունը: Ազգը, որը դարերով ապրել է սոցիալական անարդարության պայմաններում, կարծրացած բարքերով, որի պատմությունը լի է վայրիվերումներով, չնայած սոցիալական կացության ու մտածողության առումով ներկայիս թվացյալ առաջընթացին, մնացել է այնպիսին, ինչպիսին եղել է նախկինում³:

Այս միտքը պարզորոշ հնչում է հատկապես Խուան Գոյթիսոլոյի «Կոմս Դոն Խուլիանի հատուցումը» (1972թ.) վեպում, որը կարևոր դեր խաղաց 1970-ականների Իսպանիայի գրական ու հասարակական կյանքում: Գոյթիսոլոյի այս վեպը նորարարական է հատկապես լեզվական առումով: Ինչպես նշում է վեպի միակ հերոս Ավարո-Խուլիանը. «Բառը մեռել է: Բառային հոսքը ամեն ինչ աղտոտում է և ոչինչ չի ծնում, ելույթները, ծրագրերը, դրույթները հնչելը կեղծիքներ են, մենք չունենք լեզու. պետք է ազատագրել բառը, զինաթափել հինավուրց լեզվական ամրոցը...»⁴:

1973 թվականի հարցազրույցներից մեկում Գոյթիսոլոն խոսում է «լեզվական կերպարի» մասին, որը, ըստ արձակագրի, գրական նոր տեսություն է և պետք է փոխարինի նախկին գրական հերոսին, ով ուներ կենսագրություն, բնավորություն⁵:

«Կոմս դոն Խուլիանի հատուցումը» վեպում Գոյթիսոլոն դեռևս լիովին չի կիրառում նոր գրական տեսությունը: Հերոսի «լեզվական կերպարը» դեռևս օժտված է բնավորությամբ, որոշակի խառնվածքով:

Խուան Գոյթիսոլոյի այս նոր վեպն ուղղված է ընդդեմ իսպանական հին ու նոր արատավոր բարքերի, այն իր հիմքում իսպանական էթնոսի սարկաստիկ քննադատությունն է, ինչի արդյունքում առաջին պլան է մղվում

³ **Castellet J.M.** Veinte años de poesía española, Editorial Seix Barral, Barcelona, 1960, p. 101-104.

⁴ **Juan Goytisolo**, Reivindicación del conde don Julián, Barcelona, 1970, p. 86.

⁵ **Juan Goytisolo**. Hacia Juan sin Tierra, “Convergencias, divergencias, incidencias”. Barcelona, 1973, p. 39.

այսպէս կոչված «homo hispanicus»-ը, որին այստեղ հեղինակը հակադրում է ավանդական «homo sapiens»-ին*:

«Կոմս դոն Խուլիանի հատուցումը» վեպի համար հիմք են ծառայել Իսպանիայի պատմական անցյալի որոշ փաստեր, որոնց վերաբերյալ գրողը փորձում է տալ իր մեկնաբանությունը՝ ճշմարտացիորեն ներկայացնելով այդ անցյալը և «ապահերոսացնելով» այն: Պատմության հիմքում ընկած է այն լեգենդը, համաձայն որի 711 թվականին տեղի ունեցած դրամատիկ իրադարձություններից հետո մավրերը գրավեցին Իսպանիան, ինչից հետո երկիրը շուրջ յոթ դար մնաց արաբական տիրապետության տակ: Այս պատմական փաստը, ըստ Գոյթիսոլոյի, պայմանավորված էր մի շարք օբյեկտիվ պատմական պատճառներով, որոնցից էին խոշոր ավատատերերի միջև պարբերաբար տեղի ունեցող երկպառակությունները, գյուղացիների աղետալի վիճակը, սովն ու համաճարակները: Հենց այս պատճառով էլ բազմաթիվ մարզերում գյուղացիներն արաբական զորքերի ներխուժումն ընկալեցին որպէս ստեղծված իրավիճակից միակ փրկություն և դիմադրություն ցույց չտվեցին զավթիչներին:

Այս իրական փաստերին զուգահեռ ծնվեց մի լեգենդ, համաձայն որի արաբների ներխուժմանը և արագ հաղթանակին նպաստել է Աետուի իսպանացի տեղապահ ոմն Իլյան, որի դստերը՝ Կավային, մինչ այդ պատվազրկել էր Ռոդրիգո թագավորը:

Այս լեգենդի մասին հիշատակումներն առաջին անգամ հանդիպում ենք արաբական աղբյուրներում, ավելի ուշ՝ քրիստոնեական պատմիչների աղբյուրներում, որտեղ արդեն Իլյանը վեր է ածվում Կոմս Խուլիանի: Ասենք, որ այս լեգենդը ժամանակին գրավել է նաև այլ գրողների: Լեգենդին անդրադարձել են Վալտեր Սքոթը, Ռոբերտ Սաութին, Վիկտոր Հյուգոն, Վաշինգտոն Իրվինգը և այլք:

«Կոմս դոն Խուլիանի հատուցումը» վեպում վաղմիջնադարյան լեգենդը յուրօրինակ մեկնաբանություն է ստանում, ինչն օգնում է, որպեսզի Գոյթիսոլոն դոն Խուլիանի կերպարով ներկայացնի Իսպանիայի հանդեպ սեփական վերաբերմունքը: Գոյթիսոլոն դաժան քննադատության է ենթարկում իսպանացիների արատները՝ ազգայնամոլությունը, մեծամտությունը, ծաղրում բոլոր նրանց, ովքեր իսպանացիներին փորձում են ներկայացնել որպէս «ընտրյալ» ազգ:

Վեպի սկզբից պարզ է դառնում, որ պատմողը VII դարի զավակ չէ: Հեղինակը նրան ներկայացնում է որպէս Ավարո-Խուլիան՝ այս կերպ միաձուլելով անցած դարաշրջանը նոր ժամանակների հետ և հերոսին օժտելով

պատմական ականատեսի հիշողությամբ՝ ցույց տալու, որ այս ժամանակահատվածում գրեթե ոչինչ չի փոխվել իսպանացու խառնվածքում ու մտածողության մեջ, կամ եթե ինչ-որ բան փոխվել է, ապա միայն դեպի վատը:

Գոյթիստլոն ցույց է տալիս, որ ազգային «բացառիկության» մասին իսպանական առասպելը ոչ միայն անցյալ է, այլև ներկա, քանի որ արտացոլում է գտել ֆրանկիստական գաղափարախոսության մեջ: Երկրի քաղաքական ու սոցիալական ոլորտների առանձնահատկությունները, որոնցով իսպանիան տարբերվում է եվրոպական մյուս երկրներից, ըստ ֆրանկիստների, առաջացել են ոչ թե բռնապետության, այլ իսպանացիների «առանձնահատուկ» մտածողության ու կենցաղի հետևանքով:

Կեղծ առասպելները մերկացնելու համար Գոյթիստլոն փորձում է գտնել դրանց ակունքները, ինչն էլ նրան դրդում է հղում կատարել «1898 թվականի սերնդի» գրողներին՝ Մաչադոյին, Միգել դե Ունամունոյին, Անխել Գանիվետին, Ասորինին և այլոց, ովքեր, ժամանակին հանդես գալով ընդդեմ ֆրանկիստական բռնակարգերի, անդրադարձել են նաև այն ծնող կեղծ առասպելներին:

«Կոմս դոն Խուլիանի հատուցումը» վեպում Գոյթիստլոն ներկայացնում է այն կեղծ փիլիսոփայական տեսակետներն ու գաղափարախոսական քարոզները, կեղծ պատմական վերլուծություններն ու հետևությունները, որոնք քաջ հայտնի էին իսպանացիներին, և որոնցով 1940-60-ական թվականներին ողողված էր պաշտոնական մամուլը: Գոյթիստլոյի վեպը գերհագեցած է թե՛ նմանատիպ մեջբերումներով, թե՛ այլաբանություններով ու խորհրդանիշերով, որոնք կոչված են ցույց տալու իսպանացիների արատավոր մտածողությունը:

Միակը, ում հետ շփվում է դոն Խուլիանը, երեխաներն են: Այս երկիրը, ըստ Գոյթիստլոյի, պատուհաս է դարձել երեխաների համար, քանի որ տկարամիտ մեծահասակների գործողություններից առաջին հերթին տուժում են երեխաները:

Հերոսի մենախոսությունները թույլ են տալիս որոշակի պատկերացում կազմել հերոսի մասին և հասկանալ, թե որոնք են նրա հոգեկան ծանր ապրումների ու անսահման հոռետեսության պատճառները: Չնայած Ալվարո-Խուլիանն ապրում է XX դարում, նա առաջնորդվում է միջնադարյան ասպետական օրենքով՝ լինել խիզախ, ազնիվ, արդարամիտ, անվախ պայքարի դուրս գալ ընդդեմ ստի, ճնշումների ու հալածանքների: Հասկանալի է, որ նման գաղափարներով առաջնորդվող հերոսը չի կարող ապրել ներկայիս Իսպանիայի գրված ու չգրված օրենքներով, երբ յուրաքանչյուրը հետապնդում է անձնական

շահ, իսկ հայրենասիրությունն արժեզրկվել է, կորցրել բուն իմաստն ու նշանակությունը՝ զենք դառնալով երեսպաշտ մարդկանց ձեռքին⁶:

«Կոմս դոն Խուլիանի հատուցումը» վեպում գրողը բազմաթիվ օրինակներով ցույց է տալիս, որ իսպանացիների մեծամտությունը, գոռոզությունն ու փառամոլությունը սահման չունեն, այդ պատճառով էլ առաջացած ազգայնամոլությունը ծնեց իսպանական ֆաշիզմը: Իսպանական մեծամտությունը մեծ թափ հավաքեց կոնկիստայի ժամանակներից և հասավ մինչև մեր օրերը, նշում է հեղինակը: Իսպանացիները հպարտությամբ են խոսում Լատինական Ամերիկայի նվաճման մասին՝ հպարտանալով, որ ներկայում այնտեղ կազմավորված 18 երկրներում մարդիկ խոսում, գրում և ընթերցում են իսպաներենով⁷:

Գոյթիսոլոն գտնում է, որ ազգայնամոլությունն ու փառամոլությունը Իսպանիայում բարձրագույն կետին հասան հենց XX դարում՝ ֆրանկիստական բռնապետության օրոք: Այս տասնամյակներին իշխանությունը բռնի զավթածները, ժողովրդին սիրաշահելու և իրենց հանցավոր քաղաքականությունն արդարացնելու նպատակով անընդհատ խոսում էին իսպանացի ազգի «ընտրյալ» լինելու մասին:

Անդրադառնալով Իսպանիայի պատմությանը սկսած VII դարից՝ Խուան Գոյթիսոլոն չի մոռանում խոսել նաև ներկայի մասին: Գրողը հեզնանքով նշում է, որ նախկինում թշվառ երկիրը ներկայում փոխել է իր արտաքին դեմքը, օրեցօր երիտասարդանում է, դառնում ծաղկուն ու աշխույժ մի երկիր՝ փայլուն հյուրանոցներով ու մոթելներով, բազմաթիվ օտարերկրյա զբոսաշրջիկներով: Սակայն կա նաև մեկ այլ, իրական Իսպանիա, որը մեծ մասամբ թաքնված է զբոսաշրջիկների տեսադաշտից, որտեղ «ցնցոտիավոր երեխաները, - ասում է Խուլիանը, - քաշում են քո թևերից ու ողորմություն խնդրում»⁸:

Չնայած «Կոմս դոն Խուլիանի հատուցումը» վեպով Գոյթիսոլոն իսպանացի քննադատների կողմից դասվեց «նեոավանգարդիստների» շարքում, ակնհայտ է, որ տաղանդաշատ գրողի այս և հետագա ստեղծագործությունները դուրս են գալիս գրական այդ նոր ոճի շրջանակներից, թելուզ այն պարզ պատճառով, որ, ի տարբերություն նեոավանգարդիստների, Գոյթիսոլոն իր գործերում չափազանց մեծ տեղ է հատկացնում պատմությանը:

⁶ **Juan Goytisolo**, Reivindicación del conde don Julián", Barcelona, 1970, p. 151.

⁷ Նույն տեղում, էջ 176:

⁸ Նույն տեղում, էջ 47:

Ինչպես այս, այնպես էլ հաջորդ վեպերում Գոյթիստլուն Իսպանիայի ներկան մեկնաբանում է հենց անցյալով: Սա է նաև պատճառը, որ վեպում Գոյթիստլուն հրաժարվում է պատմական տարբեր դարաշրջանների միջև սահմանագիծ դնելուց:

«Կոմս դոն Խուլիանի հատուցումը» ստեղծագործության հիմնական թիրախը այն գռեհկացված բովանդակությունն է, որը ֆրանկիզմը փորձում էր հաղորդել «հայրենիք» հասկացությանը: «Ապահեղոսացնելով» իր հայրենիքի պատմական անցյալը՝ Գոյթիստլուն հեզնում է միջը Իսպանիայի՝ առանձնահատուկ պատմական առաքելության և դերի մասին Արևմտյան Եվրոպայի երկրների հանդեպ: Այդ միջին այնքան էր արմատավորվել, որ չվերացավ անգամ, երբ ֆրանկիզմը «ադապտացվեց» առաջացած նոր աշխարհաքաղաքական իրավիճակին:

Գոյթիստլուն չի կարող և չի ուզում մոռանալ, որ ֆրանկիստական բռնակարգը պառակտեց ազգը և տարագրեց իսպանական ժողովրդի լավագույն զավակներին: Նրա հերոսների մեջ ցավը հայրենիքի համար միատեղվում է ֆրանկիզմի հետ «հաշտվածների» հանդեպ ստեղծված, ինչպես նաև այն քարոզչական միջերի, որոնք դարձան Գոյթիստլոյի անողորք քննադատության գլխավոր թիրախը: Եվ այս առումով գրողի ներքին հոգևոր էվոլյուցիան արտացոլում է առաջադեմ իսպանական մտավորականության ուղին, որը լի էր տառապանքներով, սխալներով և ցավագին որոնումներով:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Խուան Գոյթիստլոյի այս վեպն ընդդեմ իսպանական հին ու նոր արատավոր բարքերի է, այն իր հիմքում իսպանական էթնոսի սարկաստիկ քննադատությունն է, ինչի արդյունքում առաջին պլան է մղվում այսպես կոչված «homo hispanicus»-ը, որին այստեղ հեղինակը հակադրում է ավանդական «homo sapiens»-ին: Վեպի համար հիմք են ծառայել Իսպանիայի պատմական անցյալի որոշ փաստեր, որոնց վերաբերյալ Գոյթիստլուն փորձում է տալ իր մեկնաբանությունը՝ ճշմարտացիորեն ներկայացնելով այդ անցյալը և «ապահեղոսացնելով» այն:

Բանալի բաներ – նորարարական վեպ, առասպել, արձակագիր, գրական տեսություն, այլաբանություն:

“ДЕГЕРОИЗАЦИЯ” ИСТОРИИ ИСПАНИИ В РОМАНЕ ХУАНА ГОЙТИСОЛО “ВОЗМЕЗДИЕ ГРАФА ДОНА ХУЛИАНА”

РУЗАННА АЗРОЯН

Данный роман Хуана Гойтисоло восстает против старых и новых порочных нравов Испании, в его основе лежит саркастическая критика испанского этноса, в результате чего на первый план выходит так называемый «homo hispanicus», которого писатель сопоставляет с традиционным «homo sapiens»-ом. В основе романа лежат некоторые факты истории Испании, к которым писатель дает свои комментарии, правдиво представляя прошлое страны и дегероизируя его.

Ключевые слова – новый роман, легенда, прозаик, теория литературы, аллегория.

DEMEANING THE PAST IN SPAIN: J. GOYTISOLO'S COUNT JULIAN

RUZANNA AZOYAN

Juan Goytisolo's "Count Julian" defies ancient and modern flawed morality in Spain. It is fundamentally a harsh sarcastic criticism of Spain. The author relates "homo hispanicus" with the conventional "homo sapiens" upgrading the former. The novel is based on historical facts. Truthfully portraying the historical events, Goytisolo tries to give his own interpretation of the past and demean it.

Key words – innovative fiction, legend, prose writer, literary theory, allegory.